

El patrimoni arqueològic i el seu ús integrat

GABRIEL
ALCALDE

MARIA
SAÑA

Alta Garrotxa ha estat tradicionalment considerada una zona amb un elevat nombre d'assentaments prehistòrics. Aquesta és una imatge deguda, probablement, a la gran quantitat de coves i abrics que hi ha. Joaquim Vayreda escrivia, a principi de segle, en el pròleg de la novel·la *La punyalada*, que «trescava per damunt de clapisses de pedra

cantelluda i sollevadissa, i escalant espadats i xaragalls, furgava i recociava coves i tutes perdudes entre la malessa, en busca de records i relíquies de llurs passats habitants». En el fulletó *Per la promoció del parc natural de l'Alta Garrotxa*, editat el 1977, que conté un text de Ramon Sala, s'hi pot llegir: «Per la quantitat de jaciments prehistòrics que trobem en les gorges i abismes de l'Alta Garrotxa, podem considerar-la com un arxiu del nostre passat més remot». Tot i que es tracta d'una percepció generalitzada, fins a la dècada dels anys 80 l'interès arqueològic de la zona no ha estat realment contrastat a partir de programes sistemàtics de recerca.

Pont del Llerca,
Bauma del Serrat
del Pont, casa del
Serrat del Pont,
camí ramader,
alzinar, camp
de conreu...

Caspari Alcaraz

Campanya d'excavacions de 2000 a la Bauma del Serrat del Pont.

El coneixement de la prehistòria de l'Alta Garrotxa

Abans de 1980, la informació de què es disposava sobre les ocupacions prehistòriques de l'Alta Garrotxa era molt escassa. Es reduïa a les dades aportades per Joaquim Danés sobre les coves del Bisbe i dels Ermitons, que ell mateix va prospectar al principi de la dècada dels 40; a la informació que es tenia sobre la cova del Calabre, excavada a principi de la dècada dels 40 per Miquel Oliva i Francesc Riuró; a les dades de l'excavació realitzada per Anna Maria Muñoz i Maria Lluïsa Pericot, de la Universitat de Barcelona, a la cova dels Ermitons els anys 1970 i 1971, i a l'excavació del Servei d'Investigacions Arqueològiques a la cova de les Monges el 1974, a més de notícies diverses proporcionades per Ramon Sala —un entusiasta prospector de la zona i promotor d'algunes de les intervencions arqueològiques abans esmentades— i pel Grup Espeleològic Olotí.

A partir de 1981, el Museu Comarcal de la Garrotxa començà a promoure un ampli projecte d'intervenció arqueològica sobre la zona que formava part de programes de més gran abast territorial dedicats a analitzar diverses problemàtiques històriques. Les diferents intervencions desenvolupades des d'ales-

hores a l'Alta Garrotxa han estat responsabilitat, a més de l'esmentat museu, de la Universitat Autònoma de Barcelona, del Museu d'Arqueologia de Catalunya o de la Universitat de Girona, i s'han excavat jaciments com la Cova 120, la cova s'Espasa, Plansallosa, la Bauma del Serrat del Pont, la cova dels Ermitons, la cova del Senglar o la cista de la Creu de Principi.

L'Alta Garrotxa és una zona amb notables especificitats, que té una contribució remarcable en el coneixement actual de la prehistòria de Catalunya i del Mediterrani occidental. Podem esmentar en aquest sentit, per exemple, les anàlisis dels moments antics del paleolític, de la problemàtica de la ruptura entre el paleolític mitjà i el superior i del fenomen de la neolitització, que englobaria els orígens i consolidació de les primeres comunitats pageses amb la domesticació de plantes i animals i l'inici de les produccions ceràmiques, o les primeres activitats metal·lúrgiques.

D'aquesta manera, la informació de què es disposa en aquests moments sobre l'Alta Garrotxa per a l'època prehistòrica és quantitativament i qualitativament significativa. Les ocupacions més antigues corresponen a societats caçadores-recol·lectores, i han estat datades a la Cova 120 en més de 60.000 anys d'antiguitat. Els Ermitons va estar ocupada ara fa uns

Les destruccions de jaciments arqueològics han sovintejat el darrer any. Cova dels Ermitons, desembre de 2000.

Julià Maroto

JOSEP MARIA PARAROTS

Panoràmica de l'Alta Garrotxa on destaca el pla de la Muntada, Talaià i el pic de Sant Marc.

36.000 anys. Des de l'inici de l'holocè diversos grups varen utilitzar reiteradament diferents indrets de la vall com a assentament; durant aquestes estades, aprofitaven de manera diversificada els recursos naturals que ofería la vall. A partir d'aquest moment, diferents *comunitats van acudir ocasionalment o es van instal·lar permanentment* en aquesta vall amb finalitats molt diverses: l'explotació del bosc, l'adquisició de matèries primeres per a la fabricació d'instruments de treball, l'aprofitament i explotació de diversos recursos salvatges, tant animals com vegetals... Ara fa uns 6.000 anys, més concretament, el poblament s'intensificà i es diversificà espacialment. Es van començar a utilitzar de manera complementària les coves i abrics i els establiments a l'aire lliure, i les pràctiques agrícoles i ramaderes van deixar les primeres emprems perceptibles en el paisatge. Al mateix temps, l'ús d'alguns espais particulars com a indrets funeraris constitueix una evidència que no tan sols imperava una percepció econòmica en l'elecció dels llocs. D'aquesta manera, la successió d'ocupacions, d'utilitzacions i de percepcions varen contribuir, i contribueixen, a la configuració del paisatge de l'Alta Garrotxa, un paisatge que, lluny d'integrar merament elements naturals, es materialitza com un entramat d'accions socials intel·ligibles les unes sense les altres.

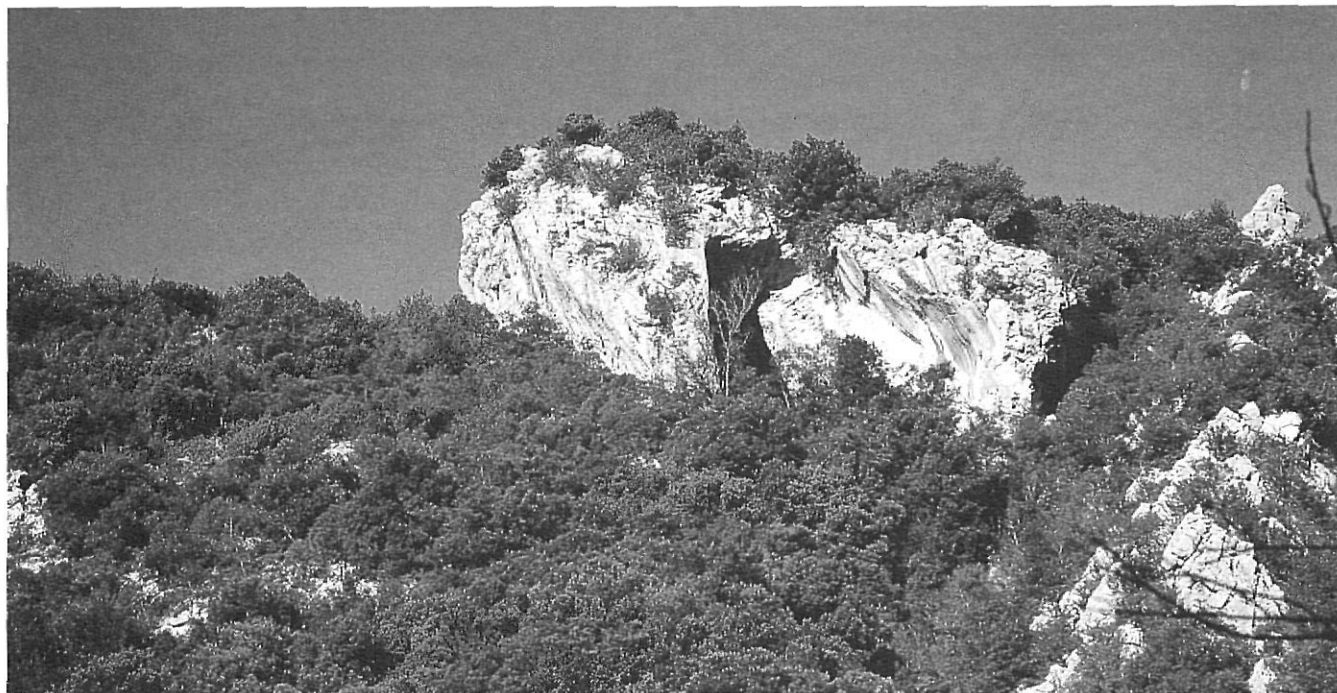
Actualment l'Alta Garrotxa és una zona a bastament coneguda en el món científic arqueològic, i se'n poden trobar referències tant en l'àmbit nacional com en l'internacional. Però, a pesar d'aquesta àmplia informació científica, les iniciatives per fer participar la població de la zona d'aquests coneixements no han estat abundoses. Com a excepció de la tònica general

podríem referir-nos a l'exposició itinerant *La vida prehistòrica a la vall del Llierca*, organitzada pel Museu Comarcal de la Garrotxa, que els anys 1988 i 1989 va recórrer els diversos nuclis de població de la vall d'aquest riu. En aquest sentit, la interrelació i la interacció entre el patrimoni arqueològic de l'Alta Garrotxa i les persones que viuen a la zona hauria de ser un aspecte cabdal a desenvolupar en els propers anys, sobre la base de l'actual coneixement històric dels moments antics de la regió.

El desenvolupament dels programes de recerca arqueològica a l'Alta Garrotxa ha comportat l'obtenció d'un important registre d'elements materials que il·lustren aquest passat històric i serveixen per interpretar-lo, entendre'l i explicar-lo. És a dir, que es compta amb un abundós patrimoni arqueològic constituït, d'una banda, per totes aquelles restes recuperades en les excavacions (recipients ceràmics, eines d'os o pedra, restes òssies d'animals...), i de l'altra, especialment per aquells llocs, moltes vegades coves i abrics, on se situaven les habitacions en època prehistòrica i a l'entorn dels quals vivien els grups humans.

Parc cultural de l'Alta Garrotxa

El patrimoni arqueològic és la forma com ha arribat fins a nosaltres la materialització dels processos que en uns moments històrics concrets desenvoluparen les persones que ocupaven l'Alta Garrotxa i que, per tant, intervingien sobre aquest espai, l'utilitzaven i, en alguna mesura, el transformaven. Es tracta, doncs, de restes del mateix tipus de les que hi van deixar en

Josep Maria Meccio

Les Monges, una cova utilitzada com a habitatge ara fa uns 2.750 anys.

altres moments històrics les persones que també visqueren a la zona i que explotaren, utilitzaren i transformaren el medi natural (eines, objectes domèstics, masies, forns de calç, camins, esglésies, fargues, camps de cultiu, ponts, hostals, pastures, explotacions industrials, vestigis del carboneig...) i que s'han conservat fins ara. El patrimoni arqueològic, per tant, no pot ser gestionat de manera diferenciada d'altres tipus de patrimoni, ja que forma part d'un conjunt ampli d'elements que ens han de permetre conèixer, analitzar i utilitzar per al present les restes que documenten, testimonien i expliquen uns determinats moments històrics. Tots els elements que ens serveixen per materialitzar la nostra herència històrica formen una mateixa unitat i han de tenir un tractament i una gestió integrats.

Vist des d'aquest punt de vista, entenem que, pel que fa al seu patrimoni, l'Alta Garrotxa té un interès que no es circumscriu exclusivament al medi natural, sinó que es relaciona essencialment amb l'ocupació humana d'aquest territori.

Per tot això, entenem que una via interessant per intervenir sobre l'Alta Garrotxa podria ser treballar a partir del seu tractament com a parc cultural, és a dir com un espai on la conservació, l'estudi i l'ús integrat del patrimoni cultural (entès també com a patrimoni natural) es converteixin en unes eines eficaces per al desenvolupament sostenible de la zona. Aquesta és una fórmula utilitzada en diferents països, no prevista a la legislació catalana sobre patrimoni cultural, però sí a la d'altres comunitats autònomes de l'Estat (València, Aragó).

Si prenem com a exemple la legislació d'Aragó, podem veure quines són les funcions principals dels parcs culturals: «coordinar les polítiques territorials amb les sectorials, especialment les de patrimoni cultural i natural, foment de l'activitat econòmica, turisme rural, infraestructures i equipaments», «protegir, conservar i difondre el patrimoni cultural» i afavorir el «foment del desenvolupament rural sostenible, millorant el nivell de vida de les àrees afectades, amb especial atenció als usos i aprofitaments tradicionals» (Llei 12/1997, de 3 de desembre, de Parcs Culturals d'Aragó).

És en aquest sentit que entendríem l'ús del patrimoni cultural a l'Alta Garrotxa. Un ús basat en la seva valoració social, de manera especial per part de les persones que hi viuen, que hauria de convertir aquest patrimoni en un element d'identitat col·lectiva i, al mateix temps, en un mitjà per potenciar el desenvolupament dels recursos de la zona. Amb aquesta perspectiva, és fonamental que la gestió del patrimoni comporti la implicació del seu ús en la realitat social del moment actual i que serveixi per ajudar a trobar solucions a les problemàtiques que afecten el territori i la seva població. És a dir, que es treballi per tal de convertir el patrimoni cultural en un recurs social. Pensem que aquesta podria ser una interessant intervenció per al futur de l'Alta Garrotxa.

Gabriel Alcalde és professor de museologia a la Universitat de Girona.

Maria Saña és professora de prehistòria a la Universitat Autònoma de Barcelona.